

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI

BOLANING BOSHLANG'ICH RUXIY O'ZGARISHLARI VA TARBIYASIDA ETNIK MADANIY QADRIYATIMIZ BESHIKNING ROLI

Avlaqulov Bobir Ro'ziqulovich
Toshkent amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu dolzarb mavzumiz bugungi kunda farzand ruxiy olami tarbiyasida muxim ahamiyat kasb etuvchi etnik kadriyatlarimizdan beshikning ishtiroki va shaxsni shakllanishida ta'sir etuvchi ilk omillar haqida ilmiy tadqiq masalalariga e'tibor karatadi. Bu maqolada tarbiya jarayonida shaxsning shakllanishida ilk bosqichlar o'rganilgan. Unda ijtimoiy psixologiyaning etnik xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, farzand tarbiyasida rivojlanishning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar ham bayon etilgan.

Kalit so'zlar: beshik, tarbiya, shaxs, urf-odat, tahlil.

РОЛЬ КОЛЫБАЛКИ, НАШЕЙ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ, В РАННЕМ УМСТВЕННОМ РАЗВИТИИ И ОБРАЗОВАНИИ РЕБЕНКА

Авлакулов Бобир Розикюлович
Ташкентский университет прикладных наук – преподаватель

Аннотация. Данная актуальная тема посвящена вопросам научных исследований об участии колыбели и первых факторах, влияющих на формирование личности наших этнических кадров, которые сегодня имеют большое значение в воспитании духовного мира ребенка. В данной статье изучаются первые этапы формирования личности в процессе воспитания. В ней анализируются этнические особенности социальной психологии. Также описаны факторы, влияющие на формирование развития в воспитании детей.

Ключевые слова: колыбель, воспитание, личность, традиция, анализ.

THE ROLE OF THE CRADLE, OUR ETHNIC CULTURAL PERSONALITY, IN THE CHILD'S EARLY MENTAL DEVELOPMENT AND EDUCATION

Avlakulov Bobir Rozikulovich
teacher of Tashkent University of Applied Sciences

Abstract. This current topic is devoted to scientific research on the participation of the cradle and the first factors influencing the formation of the personality of our ethnic personnel, which today are of great importance in the education of the spiritual world of the child. This article studies the first stages of personality formation in the process of education. It analyzes the ethnic characteristics of social psychology. Factors influencing the formation of development in raising children are also described.

Key words: cradle, upbringing, personality, tradition, analysis.

Kirish. Beshik madaniy meros va oilaviy merosning chuqur timsoli bo'lib, o'zining funktsional maqsadidan yuqori bo'lib, erta tarbiya va ta'lim ramziga aylanadi. Dunyoning ko'plab madaniyatlarida beshik chaqaloqlar uchun dam olish joyidan ko'proq narsani anglatadi; u bola va uning madaniy o'ziga xosligi o'rtasidagi birinchi aniq aloqani o'zida mujassam etadi. Ushbu maqolada beshikning erta aqliy rivojlanish va ta'limdagi o'rni ko'rib chiqiladi, ayniqsa beshik bilan bog'liq an'anaviy amaliyotlar bolaning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga qanday hissa qo'shishiga alohida e'tibor beriladi.

Erta yoshdagi rivojlanish kontekstida beshik bolaning erta hayotining turli jihatlariga ta'sir qiluvchi po'ydevor elementi bo'lib xizmat qiladi. Beshik tinchlantruvchi va qulaylik beruvchi yumshoq tebranish harakatidan tortib, hissiy rivojlanishni rag'batlantiradigan murakkab dizayn va materiallargacha chaqaloqni tarbiyalashda ko'p qirrali rol o'ynaydi. Bundan tashqari, beshik ko'pincha oilaviy va jamoat marosimlarining markazida bo'lib, yangi tug'ilgan chaqaloqqa madaniy qadriyatlar va e'tiqodlarni beradi, hayotning dastlabki bosqichlaridanoq tegishlilik va o'ziga xoslik tuyg'usini o'rnatadi.

Beshikning madaniy ahamiyati tarixda chuqur ildiz otgan. Turli davrlar va sivilizatsiyalar davomida

beshiklarning dizayni va ishlatilishi o'z davrining ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlarini aks ettirgan. Beshiklar chiroyli bezatilganmi yoki oddiygina qurilganidan qat'i nazar, chaqaloq rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi xavfsiz muhitni doimo ta'minlaydi. Ushbu tarixiy nuqtai nazar bolalarning dastlabki tajribasini shakllantirishda beshikning doimiy ahamiyatini ta'kidlaydi.

Madaniy va tarixiy ahamiyatidan tashqari, beshikning erta aqliy rivojlanishga ta'siri turli ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Rivojlanish psixologiyasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar beshik harakatining asabiy rivojlanish va hissiy integratsiyani rivojlantirishdagi afzalliklarini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, beshik yordam beradigan tarbiyachilarga yaqin jismoniy yaqinlik bolaning umumiy farovonligi uchun juda muhim bo'lgan hissiy aloqalar va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu maqola beshik bilan bog'liq madaniy amaliyotlar, erta yoshdagi rivojlanish va ta'lim natijalarining kesishishini o'rganishga qaratilgan. Beshikning rolini antropologik, psixologik va pedagogik nuqtai nazardan o'rganib, uning ahamiyatini har tomonlama tushunishga intilamiz. Shuningdek, biz an'anaviy beshiklarni bolalarni tarbiyalashning zamonaviy usullari bilan uyg'unlashtirish, madaniyatni saqlab qolish, shuningdek, chaqaloqlarning xavfsizligi va farovonligini ta'minlash bo'yicha zamonaviy muammolar va mulohazalarni muhokama qilamiz.

Beshik insoniyat tarixining ajralmas qismi bo'lib, turli madaniyatlarda dizayn va funktsiya jihatidan rivojlanib kelgan. Qadimgi sivilizatsiyalarning bezakli beshiklaridan tortib, ko'chmanchi qabilalarning oddiy, utilitar naqshlarigacha beshik o'z davrining ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy sharoitlarini aks ettiradi. Ushbu o'zgarishlarga qaramay, chaqaloqlar uchun xavfsiz va oziqlantiruvchi muhitni ta'minlashning asosiy maqsadi doimiy bo'lib qolmoqda.

Ko'pgina madaniyatlarda beshik yangi tug'ilgan chaqaloqning kelishini belgilaydigan turli marosimlar va amaliyotlarda markaziy o'rin tutadi. Bu marosimlar ko'pincha qut-baraka va himoya tumorlarini o'z ichiga oladi, bu esa beshikning bolaning farovonligining qo'riqchisi sifatidagi rolini ta'kidlaydi. Ishlatilgan materiallar, qurilish usullari va beshikning bezak elementlari madaniy ramziylik bilan sug'orilgan bo'lib, jamoaning umumiy umidlari va qadriyatlarini ifodalaydi.

Beshik muhiti chaqaloqlarning kognitiv rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ritmik tebranish harakati va beshik atrofidagi hissiy stimulyatsiya asabiy rivojlanishni kuchaytirishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yumshoq tebranish muvozanat va fazoviy orientatsiya uchun zarur bo'lgan vestibulyar tizimning rivojlanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, beshik muhitida mavjud bo'lgan vizual va taktil stimullar miya rivojlanishini rag'batlantirishi mumkin, bu esa neyron aloqalarni shakllantirishga yordam beradi.

Beshik chaqaloqlar o'z dunyosini o'rganishi mumkin bo'lgan xavfsiz asos bo'lib xizmat qiladi, xavfsizlik va bog'lanish tuyg'usini rivojlantiradi. Beshik tomonidan osonlashtirilgan hayotning dastlabki oylarida g'amxo'rlik qiluvchilarga jismoniy yaqinlik hissiy aloqalarni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ushbu dastlabki o'zaro ta'sirlar ijtimoiy rivojlanish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, chunki ular chaqaloqlarga ishonch, hamdardlik va muloqot haqida o'rgatadi.

Beshik erta o'rganish tajribasi uchun qulay muhit yaratadi. Bola beshikda bo'lganida tarbiyachilar tomonidan aytiladigan an'anaviy beshiklar va ertaklar til rivojlanishi va madaniy savodxonligini oshiradi. Bu muloqotlar bolalarni ona tilining tovushlari va ritmlari bilan tanishtiradi, kelajakda tilni egallash uchun zamin yaratadi.

Beshik madaniy qadriyatlar va me'yorlarni etkazish uchun kuchli vositadir. Beshik bilan bog'liq qo'shiqlar, ertaklar, marosimlar orqali bolalar yoshligidanoq ularning madaniy merosi bilan tanishadilar. Bu erta ta'sir qilish ularning umumiy rivojlanishi va farovonligi uchun muhim bo'lgan o'ziga xoslik va tegishlilik tuyg'usini kuchaytiradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ma'lumki, «stereotip» atamasi 1922 yilda V. Lippman tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. Biroq, etnik stereotiplar tadqiqot ob'ektiga aylanishi uchun biroz vaqt kerak bo'ldi. Dastlab, «antropostereotip» (inson qiyofasi) muammosini empirik o'rganishga ko'proq e'tibor qaratildi va shundan keyingina etnik kadriyatlarini keng o'rganish bosqichi boshlandi. Barcha odamlar, u yoki bu darajada, ijtimoiy va etnik kadriyatlarining tashuvchisi bo'lib, ularning yordamida bizning bilimimiz va boshqa xalqlar haqidagi tushunchamizning muhim qismi shakllanadi. Etno-ijtimoiy muhit, madaniyat, turmush tarzi, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa sharoitlar etnosning milliy psixologik xususiyatlarini shakllantiradi. Ular shaxs va odamlar guruhining faoliyati va xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatib,

o'z-o'zini anglashning milliy o'ziga xosligini, ehtiyoj-motivatsion sohani va kommunikativ-xulq-atvor faoliyatini aniqlaydilar va faoliyatning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarida o'zlarini namoyon qiladilar.

Shuni alohida ta'kidlashni istardimki, etnik kadriyatlarini, milliy xarakterini bilish va hisobga olish ta'limni tashkil etish shartlaridan biridir. Faqat etnik o'ziga xoslikni hisobga olgan holda, masalan, professor-o'qituvchilar tarkibini samarali tayyorlash mumkin. Kengroq gapiradigan bo'lsak, (yuqorida aytib o'tilganidek) ijtimoiy-madaniy muammolardan tashqarida (etnik ong va etnik kadriyatlar muammosini o'z ichiga olgan) ta'lim-tarbiya bo'lishi mumkin emas. Shunday qilib, psixologik nuqtai nazardan milliy kadriyatlar-bu ijtimoiy guruh yoki jamoaning barcha a'zolariga o'xshash xususiyatlarni berish jarayoni. Shu bilan birga, bu shaxs va guruhni aniqlash funksiyalarini bajaradigan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa xisoblanadi. Shunday qilib, etnik kadriyatlar hissiylik va barqarorlikning oshishi bilan ajralib turadigan turli etnik guruhlar vakillari haqidagi umumlashma ma'lumotlardir. Sababi Zamonaviy O'zbekiston hududi Osiyo va Yevropa davlatlari o'rtasida aloqa amalga oshiriladigan yo'llar chorrahasida joylashgan. Bir vaqtlar «Buyuk Ipak yo'li» ning asosiy qismi shu yerda bo'lib o'tgan. Suvning ko'pligi, unumdor yerlar, har tomondan tog'lar bilan himoyalangan, boy fauna va flora, yiliga asosan quyoshli kunlar, o'rtacha yog'ingarchilik, yozning issiqligi va qishning nisbatan o'rtacha sovuqligi bu serhosil yerning tobora ko'proq joylashadigan joyga aylanishiga yordam berdi. xalqlar aylandi. Tabiiy sharoit va geografik joylashuv savdo, hunarmandchilik va ayniqsa chorvachilik va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga yordam berdi. Iqtisodiyot rivojlanishining agrar yo'nalishi bizning davrimizda saqlanib qolmoqda. Shuni e'tirof etish kerakki, asosan qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanuvchi, ulkan kuch-g'ayrat va yerga tinimsiz g'amxo'rlik qilishni talab etuvchi xalqning mashaqqatli mehnati asosida o'zbek xalqining milliy xarakteri, mehnatsevarligi shakllandi va u ziga xos ravishda mukammal milliy an'analar, Utrok Turkiy (Uzbek) Milliy xarakteri shakllandi.

Shulardan biri «Beshik» yoki «Akika» an'analari xisoblanadi. Bu an'anaga kura Uzbek xonadonida chakalok tugilgandan besh, yetti yoki tok kunlarning biri belgilanib chakalok tugulgan xonadonga beshik sovga kilinadi. Urf-odatlariga muvofiq yoshi ulug'onaxonlarimiz yangi tugulgan chakalokni beshikka yotkizish, alla aytish san'ati, kanday parvarishlash va ozukalantirish urgatiladi. Xar bir amalda ma'lum bir muddat va miyyor bulishligi tushuntiriladi. Bu xolatda chakalokning tinch, e'tiborni chalgituvchi narsalardan xoli ravishda ma'lum bir vakt oraligida uxlab tin olishi uchun beshik yopinchi kullaniladi.

Beshik sekin-sekin chaykalib mayin oxang, bir xil tonda kadimiy kadriyatlarimiz, tariximiz, milliy mafkuramiz, or-nomus va buyuklikka yetaklovchi kushik «Alla» ijro etiladi. Shu yerda aytib utish joiz-ki, mayin ovoz ortidan xali ong va kurish tizimi mukammal shakllanib ulgurmagani chakalok ilk munosabat tarzini uzida uygulashtira boshlaydi, ma'lum muddatgacha insonlarni ovozlar orkali farklashni boshlaydi. Beshikning miyorida tebranishiga monand boshning ung va chapga ogishi keyinchalik shakllanib voyaga yetuvchi shaxsda «Aerafobiya», balandlikdan (samoga uchish, atraksionlar, balandlikdan sakrash) kurkish koefitsentini keskin kamayish extimoli yukori bulishiga sabab bulishi mumkin. Rivojlanish davrining ilk boskichlarida chakalokning shaxslar bilan munosabati noverbal tarzda, yigi orkali amalga oshadi. Bu xolatda emotsionol xarakter ifoda kilinadi, ma'no esa ozukalanish yoki bezovtalik, ba'zan ogridan darak beradi.

Xulosa

Madaniy meros va oilaviy tarbiyaning azaliy timsoli bo'lgan beshik bolalarning erta aqliy rivojlanishi va ta'lim olishida muhim rol o'ynaydi. Bizning beshikning ahamiyatini o'rganishimiz uning kognitiv, hissiy va ijtimoiy o'sishga ko'p qirrali hissasini ochib beradi. Tarix va an'analarga chuqur ildiz otgan beshik nafaqat jismoniy ob'ekt, balki o'tmish va bugunni bog'laydigan, erta bolalik tajribasini boy madaniy ma'no va o'ziga xoslik bilan singdiruvchi madaniy artefaktdir.

Rivojlanish nuqtai nazaridan, beshikning yumshoq tebranish harakati va hissiy jihatdan boy muhiti asabiy rivojlanish va hissiy integratsiyaga yordam beradi va kognitiv o'sish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Beshikda tarbiyachilarga jismoniy yaqinlik hissiy rishtalarni va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, bu bolaning umumiy farovonligining muhim tarkibiy qismlari. Ushbu dastlabki o'zaro ta'sirlar chaqaloqlarni kelajakdagi ijtimoiy o'zaro ta'sirlari va munosabatlari uchun juda muhim bo'lgan ishonch, hamdardlik va muloqot haqida o'rgatish uchun asosdir.

Madaniy jihatdan beshik qadriyatlar, e'tiqodlar va an'analarni etkazish uchun idish bo'lib xizmat qiladi. Beshik bilan bog'liq beshik, ertak va marosimlar orqali bolalar hayotining ilk davrlaridanoq o'zlarining madaniy merosi bilan tanishadilar. Bu erta ta'sir qilish ularning umumiy rivojlanishi va

farovonligi uchun muhim bo'lgan o'ziga xoslik va tegishlilik tuyg'usini kuchaytiradi. Shunday qilib, beshik madaniy uzluksizlikni ta'minlovchi vosita bo'lib, har bir avlod o'z ajdodlari merosini davom ettirishini ta'minlaydi.

Beshikning zamonaviy dolzarbligi uning an'anaviy amaliyotlarni bolalarni tarbiyalashning zamonaviy usullari bilan uyg'unlashtirish qobiliyatidadir. Zamonaviy beshiklar va beshiklar qulaylik va xavfsizlikni ta'minlasa-da, an'anaviy beshiklarning elementlarini o'z ichiga olishi rivojlanish muhitini boyitishi mumkin. Ushbu integratsiya tabiiy materiallardan foydalanish, madaniy marosimlarni saqlash va an'anaviy qadriyatlarni aks ettiruvchi g'amxo'rlik qiluvchi va chaqaloq o'zaro munosabatlarini rivojlantirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Biroq, an'anaviy beshiklarni zamonaviy xavfsizlik standartlariga moslashtirish juda muhimdir. Baxtsiz hodisalarning oldini olish uchun dizaynni o'zgartirish, xavfsiz materiallardan foydalanish va g'amxo'rlik qiluvchilarni xavfsiz amaliyotlar haqida o'rgatish chaqaloqlarning farovonligiga zarar etkazmasdan beshikning afzalliklaridan bahramand bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, beshik erta aqliy rivojlanish va ta'limda katta ahamiyatga ega bo'lib, madaniy o'ziga xoslikning poydevori va chaqaloqlar uchun tarbiyaviy muhit bo'lib xizmat qiladi. Bolalarni tarbiyalashning zamonaviy amaliyotlarida beshikning rolini tan olish va saqlash orqali biz bolalarning rivojlanish tajribasini boyitishimiz va madaniy uzluksizlikni mustahkamlashimiz mumkin. Beshikning madaniy va rivojlanish afzalliklarini qabul qilish, zamonaviy xavfsizlik muammolarini hal qilish bilan birga, kelajak avlodlarning sog'lom o'sishiga ko'maklashish orqali merosimizni e'zozlash imkonini beradi.

Adabiyotlar ro'uxati:

1. Каримов И. А. Юсак маънавият - енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008 .- 176 б.
2. Андреева Н.Н. Этническая психология. – М.: 1984. - 77 с.
3. Жабборов Азим Мейликулович, доктор психологических наук, профессор, -Т.: Статьи, опубликованные в Журнале научных публикаций аспирантов и докторантов, в соответствии с номенклатурой научных специальностей ВАК, 2015 г.
4. Асмолов А.Г. Психология личности. – М.: МГУ, 1990. - 367 с.
5. Измайлов А.Э. Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана. – М., 1991. – 256 с.
6. Муканов М.М. Образ жизни и этнопсихология интеллектуальной деятельности // Психология личности и образ жизни. – М., 1987. – С. 100-102.
7. Узбек халқ мақоллари. - Т., 1987. I т. - 368 б.
8. Lipman W. Public opinion. New York., 1922.
9. Авлакулов, Б. Р. (2023). ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ШАХСНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БАҲОЛАШ ХУСУСИЯТИНИ ШАКЛЛАНИШИ. ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSIYA, 2(2), 15-20.